

Національне виховання майбутніх фахівців у процесі вивчення історії у ПТНЗ*

ЮЛІЯ КОЛІСНИК-ГУМЕНЮК

У статті проаналізовано роль інтерактивних методів навчання у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, які сприяють національно-патріотичному вихованню та становленню професійних якостей майбутніх фахівців. Висвітлено головні завдання гуманітарної підготовки в ПТНЗ, а також наведено приклади використання інтерактивних методів навчання на заняттях історії України.

Ключові слова: гуманітарна підготовка, гуманізація, виховання, національно-патріотичне.

National education of future specialists during studying history in vocational schools

The article analyzes the role of interactive teaching methods during studying humanitarian disciplines that contribute to national-patriotic education and formation of professional qualities of future specialists. Deals with the main objectives of humanitarian training in vocational schools, as well as examples of interactive teaching methods in the classroom history of Ukraine.

Key words: humanitarian training, humanization, education, national and patriotic.

Национальное воспитание будущих специалистов в процессе изучения истории в ПТУ

В статье проанализирована роль интерактивных методов обучения в процессе изучения гуманитарных дисциплин, которые способствуют национально-патриотическому воспитанию и становлению профессиональных качеств будущих специалистов. Освещены главные задачи гуманитарной подготовки в ПТУ, а также приведены примеры использования интерактивных методов обучения на занятиях истории Украины.

Ключевые слова: гуманитарная подготовка, гуманизация, воспитание, национально-патриотическое.

Сучасна професійна освіта, керуючись особистісно орієнтованими пріоритетами, ставить низку важливих завдань щодо процесу викладання соціогуманітарних дисциплін. У першу чергу мова іде про ті завдання, що виникають у ході організації навчального процесу з історії. Серед питань, які викликають посилену увагу, є й ті, що стосуються патріотичного виховання молоді, залучення її до сучасного суспільно-політичного життя.

Педагогіка сьогодення спрямована на досягнення українською освітою світових стандартів, відродження національного виховання, формування демократичного світогляду і культури, що, в свою чергу, сприяє розвитку екологічного, етичного та естетичного виховання, зосереджує свою увагу на формуванні високої гуманістичної культури особистості. Прогресивний розвиток освіти сприяє подоланню кризових процесів у суспільному житті. Освіта і наука є найголовнішими умовами утвердження України на світовому ринку високих технологій. Система освіти має передбачати: формування в особистості здатності накопичувати і зберігати знання, які ґрунтуються на

основі народних звичаїв, традицій, сприяють формуванню міжетнічних культурних відносин.

Важливу роль у процесі формування професійної культури майбутнього фахівця відіграє гуманітарна освіта як сукупність знань у галузі соціально-гуманітарних наук і пов'язаних із ними практичних навичок і вмінь. Завдяки гуманітарній освіті формується внутрішній світогляд особистості.

Г. Васянович поділяє гуманітарну освіту на загальну та професійну. У середній школі здобувають загальну гуманітарну освіту, у вищих навчальних закладах – професійну гуманітарну освіту, яка включає вивчення історичних, філософських, філологічних, юридичних, педагогічних, мистецтвознавчих наук [1, с. 11].

Гуманітарні предмети допомагають молоді розвивати творчі здібності, виробляють у неї моральні та життєві принципи, формують сучасну світоглядну позицію, допомагають розвитку здібностей і навичок самостійного наукового пізнання. Соціально-гуманітарні предмети сприяють підготовці людей з високими патріотичними та загальнолюдськими цінностями [3].

Мета нашої статті полягає у тому, щоб, спираючись на наукові пошуки педагогів щодо узагальнення досвіду організації пошукового навчання, ділових ігор, дискусій, висвітлити потенційні можливості пошукових моделей вивчення історії України в учнівській аудиторії з метою патріотичного виховання молоді, а також проаналізувати можливість впливу інтерактивних методів навчання на процес національного виховання учнів під час вивчення історії у ПТНЗ.

Патріотичне виховання молоді – це комплексна, системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, громадських організацій, сім'ї, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до України, турботи про благо народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, незалежності України.

В Україні було затверджено “Загальнодержавну програму патріотичного виховання молоді на 2004-2008 роки”, яка визначає основні шляхи розвитку системи патріотичного виховання підростаючого покоління з урахуванням досвіду і досягнень минулого, сучасних реалій та проблем, тенденцій розвитку українського суспільства. Згідно з цією програмою патріотичне виховання молоді спрямоване на формування і розвиток особистості, якій притаманні людська гідність, висока національна самосвідомість, культура міжетнічних відносин, гуманістична мораль, виконання положень національного законодавства, вміння цивілізованим шляхом відстоювати свої права і свободи, сприяючи громадянському миру і злагоді в суспільстві. В Україні, яка є поліетнічною державою, патріотичне виховання відіграє

особливо важливу роль, оскільки воно покликане сприяти формуванню соборності України, яка є основою української національної ідеї [2].

Проблему патріотичного виховання, його форми і зміст вивчали: Р. Беланова, Г. Бійчук, А. Бойко, Н. Боярська, О. Вишневський, О. Гевко, В. Гнатюк, Я. Гнутель, І. Демидова, Н. Іванкова, Г. Іванюк, О. Масляницька, В. Каюков, С. Клепко, Г. Кловак, В. Ткаченко, П. Кононенко, М. Кошіль, Л. Крамаренко, О. Красовська, О. Озірний, Р. Осипець, Л. Павленко та ін.

Вирішальну роль у патріотичному вихованні на рівні із сім'єю відіграє навчальний заклад, який повинен дати першооснову національного виховання. Навички аналізу, систематизації і класифікації отриманої інформації допоможуть студенту застосувати здобуті знання для розвитку освіти, науки і культури. Щоб результат був помітний, самі викладачі мають працювати над самовдосконаленням, підвищенням своєї педагогічної майстерності, загальної та професійної культури, накопичувати нові знання з історії, філософії, політології [4].

Головною метою національного виховання є набуття молоддю соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування у молодій людини, незалежно від національної приналежності, рис громадянина Української держави, розвиненої духовності, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури.

Питання національного виховання досліджували Г. Дежнюк, Н. Палій, О. Петренко, В. Постовий, С. Ращупкіна, О. Руденко, А. Титаренко, Д. Тхоржевський, М. Хайрутдинов, Л. Шемет, О. Шрамко, Н. Шроль, П. Щербань. Тему формування національної свідомості в процесі навчання розробляли Ю. Бондаренко, П. Гомон, О. Гребницька, Н. Дяченко, Т. Дятленко, Я. Журецький, Л. Кисленко, Г. Клочек, Н. Кравченко, Т. Нікішина, Л. Ржепецький, Т. Савченко, К. Соп'яненко, В. Сухенко, О. Тесленко, Л. Ярошенко та ін.

Основні завдання національного виховання є загальними для усіх навчальних закладів та для суспільства в цілому. Вони полягають у: забезпеченні умов для самореалізації особистості; формуванні національної свідомості і людської гідності; вихованні правової культури, яка передбачає повагу до Конституції, законодавства України, державної символіки, знання та дотримання законів; вихованні поваги до батьків, старших, культури та історії рідного народу; формуванні мовної культури; утвердженні принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, милосердя, патріотизму, доброти та інших добродійностей; культивуванні кращих рис української ментальності – працелюбності, індивідуальної свободи, глибокого зв'язку з природою, толерантності, поваги до жінки, любові до рідної землі; формуванні почуття господаря й господарської відповідальності, підприємливості та ініціативи, підготовка дітей до життя в умовах ринкових відносин; забезпеченні повноцінного розвитку дітей і молоді, охорони й

зміцнення їхнього фізичного, психічного та духовного здоров'я; формуванні соціальної активності та відповідальності особистості через включення вихованців у процес державотворення, реформування суспільних стосунків; прищепленні глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями індивідуальної свободи, правами людини та її громадянською відповідальністю [5].

Враховуючи ці чинники, ми усвідомлюємо, що розбудова демократії в Україні неможлива без розумної мислячої людини, тому педагоги повинні звернути увагу на розвиток розумових здібностей, нахилів, талантів учнів; стимулювати мотивації до навчання. Окреме місце тут надається діяльності сім'ї, школи і церкви, які мають акцентувати свою увагу на розвитку морального виховання. Саме воно зорієнтоване на засвоєння людиною вічних норм співжиття. Попри деяку расову культурну чи національну специфіку, як підкреслює О. Вишневський, вони у своїй основі є однаковими для всіх людей і народів. Лише визнання факту існування вічних, абсолютних ідеалів і прищеплення дітям віри в них можна вважати надійною основою побудови системи сучасного українського виховання [7, с. 105]. Зміст морального виховання в національній школі України включає формування національної самосвідомості, яке відбувається (за О. Вишневським) у три етапи:

I етап етнічного самоусвідомлення, що є основою, корінням патріотизму. Етнізація дитини починається з раннього періоду життя в сім'ї, з маминої колискової, бабусиної казки, з участі дитини у народних звичаях, обрядах, із народної пісні, причетності до народної творчості. У ранньому віці формується культ рідного дому, сім'ї, предків, рідного села, міста. Фундаментальне значення в процесі етнізації має рідна мова, якій до певного часу не повинні заважати інші мови.

II етап національно-політичного усвідомлення припадає переважно на підлітковий вік і передбачає усвідомлення себе як частини нації, своєї причетності до неї, формування почуття національної гідності.

III етап громадсько-державного самоусвідомлення. На цьому етапі формується правильне розуміння понять патріотизму і націоналізму, виховується турботливе ставлення до національно-культурних вартостей інших народів, прищеплюється почуття національної, расової, конфесійної приналежності [6].

Велике значення у вихованні молоді відіграє також спілкування і комунікація, вони відрізняються, по-перше, тим, що спілкування має і практичний, матеріальний і духовний, інформаційний, і практично-духовний характер. Комунікація ж є процесом, за допомогою якого здійснюється передача певної інформації. Комунікативні навички добре проявляються й розвиваються у процесі застосування інтерактивних методів навчання. Під час інтерактивного навчання учні вчаться бути демократичними,

спілкуватися з оточуючими людьми, критично мислити, приймати самостійні рішення.

Інтерактивні методи навчання досліджували В. Жирова, М. Кларіна, Т. Кошма нова та ін. Ученими проаналізований досвід навчання зарубіжних шкіл, у яких шляхом дидактичної гри, інтерактивного дослідження та дискусії реалізуються особистісно орієнтовані пріоритети навчання.

Специфіку та завдання інтерактивних технологій навчання у вищих навчальних закладах України досліджують К. Баханов, І. Дичківська, О. Пометун, Л. Пироженко; активні методи навчання як засіб професійного самовизначення студентів розглядають у своїх працях О. Комар, Л. Лезова; індивідуально-творчий підхід в системі вищої професійної освіти у контексті інтерактивного навчання висвітлює В. Грачов; ефективність нетрадиційних форм навчання в закладах середньої професійної освіти знаходимо у роботах Н. Шмельової, педагогічні умови професійно-творчого саморозвитку особистості студента розкриває І. Шаров; ігровим методам навчання присвячені дослідження Л. Андреєвої, Г. Бударіна, В. Трайнева, С. Мельникової.

У нашому дослідженні ми простежили вплив інтерактивних методів навчання на процес формування національної свідомості учнів під час вивчення історії. Адже щоб розкрити пізнавальні можливості учнів, потрібно створити умови для розвитку їхньої системи цінностей, у тому числі й громадянських, стимулювати конструктивно-критичне мислення, розвивати особистий пізнавальний потенціал майбутніх фахівців, їхні комунікативні вміння і навички. Цим вимогам відповідають інтерактивні методи навчання, які не лише привертають увагу учнів до навчального предмета, пробуджують у них інтерес і мотивацію, але й навчають самостійному мисленню і діям.

Основними завданнями вивчення історії у ПТНЗ є аналіз головних етапів історичного розвитку України як держави з акцентом на її сучасну розбудову. Вивчення курсу історії України повинно сприяти виробленню в учнів навичок систематичної самостійної роботи з опрацювання джерел, документів, наукової літератури, періодичних видань з урахуванням принципів науковості, історизму, об'єктивності, гуманізму. Одним із чільних є завдання з формування почуття патріотизму, національної гідності, об'єктивності в оцінці історичних подій і фактів України як держави; вмінь логічно викладати фактичний матеріал, правильно оцінювати внесок українського народу у розвиток світової цивілізації.

Значну роль у формуванні цих якостей відіграє викладач. Важливим завданням педагога є подача матеріалу таким чином, щоб дати можливість учням відчувати себе громадянами своєї країни. Вирішенню цього завдання сприяють ігрові педагогічні технології, що підвищують інтерес до навчальних занять та до проблем суспільства зокрема. Наприклад: під час ділової гри учасників розділяють на дві групи. Перша група відстоює інтереси Б. Хмельницького, друга – чинного президента України. Двоє

політиків обговорюють проблеми розвитку своєї держави, звертають увагу на недоліки своїх реформ. Ця проблема, розглядається виконавцями даних ролей із безпосереднім залученням групи глядачів.

Як показує досвід, ділові та рольові ігри забезпечують високу ефективність засвоєння знань, оскільки викликають велике зацікавлення учнівської аудиторії. Для прикладу наведемо орієнтовану схему-процедуру проведення рольової гри:

I. Підготовчий етап. Викладач проводить визначення:

- ознайомлення учнів з процедурою гри, правилами оцінювання і вимогами до учасників;
- учнів – виконавців ролей історичних осіб: Аскольд, Олег, Ігор, Ольга, Святослав, Володимир, Ярослав Мудрий, Володимир Мономах;
- нейтрального спостерігача - літописець Нестор;
- журі, яке складають 3-5 чоловік, залежно від кількості групи;
- груп учнів, які представляють інтереси найбільших соціальних груп Київської Русі.

Студенти індивідуально готуються до виконання своїх ролей. Князі повинні показати державотворчі процеси, які вони проводили за роки свого правління. Літописець Нестор – ведучий гри, використовуючи уривки літопису, зачитує характеристику князів. Кожен учень, який виконує роль князя, готує для своєї групи цікаве завдання по своїй добі. Нестор літописець готує зірочки різних кольорів, які будуть відповідати змісту:

повна відповідь (червоний)

відповідь з неточностями (жовтий)

часткова відповідь (синій)

У кінці гри студенти підраховують свої зірочки, викладач ставить відповідні оцінки.

II. Підбиття підсумків заняття (до 5 хв.).

- Коротке повідомлення про виконання запланованої мети, завдань заняття (аналіз того, що було розглянуто).
- Мотивація діяльності групи і окремих учасників, оцінювання їхньої роботи.

Рольові ігри допомагають визначити ставлення учнів до конкретної ситуації чи людини. За допомогою гри учні набувають певний життєвий досвід. Цей метод може використовуватись для отримання навичок поведінки в конкретній ситуації, розвиває уяву учнів і навички критичного мислення.

Особливе місце у пізнавальній діяльності майбутніх фахівців, яка має проблемний характер, належить критичному мисленню. Достатній розвиток цієї якості в учасників навчально-виховного процесу активізує сприймання, робить дискусію і дослідження гострішими, різнобічними, оптимізує пошук нових рішень та ідей. Для розвитку критичного мислення

застосовують методи “Ажурна пилка” і “Акваріум”. Наведемо приклад використання першого методу:

Кілька груп по п’ять учнів отримали домашнє завдання відповідно до пунктів плану, опрацювали його:

Група 1. Розвиток Галицько-Волинських земель. Утворення Галицько-Волинської держави.

Група 2. Політичні портрети галицьких князів Володимира та Ярослава Осмомисла.

Група 3. Устрій земель та відносини між основними соціальними верствами.

Група 4. Діяльність з державотворення – Данило Галицький.

Група 5. Причини занепаду Галицько-Волинської держави та наслідки для української державності.

Експертні групи на занятті складаються викладачем таким чином, щоб у кожній новій групі було по-одному представнику від кожної домашньої групи. Учасник домашньої групи стає експертом з окремого питання і доповідає з цього питання на засіданні експертної групи.

Коли в експертних групах заслухано і обговорено всі п’ять питань, експерти повертаються у свої домашні групи, після чого відбувається засідання домашніх груп. Кожне питання обговорюється у групі через призму проблеми:

“Чи була Галицько-Волинська земля спадкоємницею Київської Русі?” – і виробляє з цього приводу спільне для групи рішення.

Цей метод дає можливість викладачеві працювати разом з учнями, вивчити значну кількість інформації за короткий проміжок часу, а також допомагає учням вчитися, навчаючи один одного, працюючи в різних групах.

Метод “Акваріум” можна використовувати для покращення комунікативних навичок.

Кожна група посилає свого представника в “Акваріум” – окреме, бажано на підвищенні, місце в аудиторії. Проблема: “Чи була Галицько-Волинська земля спадкоємницею Київської Русі?” дискутується представниками домашніх груп. При потребі викладач використовує “паузу” для того, щоб учні могли отримати консультації від своїх груп.

Під час підведення підсумків дискусії викладач просить кожного учня закінчити речення “Я вважаю, що Галицько-Волинська земля була спадкоємницею Київської Русі тому, що...” тим аргументом, який є найбільш вдалим на його погляд.

Робота в малих групах допомагає сконцентруватися на головному завданні, вчить приймати компромісні рішення, брати участь в дискусії, сприяє колективній співпраці. Наприклад:

Викладач об’єднує учнів у малі групи і роздає завдання. Група за короткий час має виконати завдання і оголосити свої результати. Так, при обговоренні питання “Хто винуватий в розпаді СРСР?”, учні розподіляються

по ролях – робітники, селяни, інтелігенція, партійні діячі. За 10 хв. вони повинні дати 4 відповіді на це запитання з позиції кожної соціальної групи.

Водночас учні-спостерігачі слідкують за роботою груп і записують результати. Кожна мала група вибирає свого секретаря (записує результати роботи) і доповідача (висловлює думку групи).

Після закінчення роботи в малих групах доповідачі по колу виголошують свої висновки. На дошці записують основні висновки. Викладач підводить підсумки дискусії.

Такий вид діяльності допоможе вдосконалити навички роботи в малих групах. Це один з варіантів кооперативного навчання, яке допомагає удосконалювати вміння дискутувати. Крім того, учні вчаться коротко, лаконічно обґрунтовувати свої думки, рішення. Цей метод використовується з метою засвоєння великої кількості інформації за короткий проміжок часу.

Отже, інтерактивні методи навчання сприяють розвитку комунікабельності учнів і допомагають викладачам налаштувати молодь в патріотичне русло. Завдяки рольовим іграм, дискусіям учні мають можливість ввійти в роль того чи іншого політичного діяча, проаналізувати прийняті реформи та їх наслідки, на емоційному рівні перейняти долю свого народу і держави, намагатись в майбутньому зробити свій внесок у розбудову суспільства та держави.

На відміну від традиційних методик, де вчитель звик давати і вимагати певні знання, при використанні інтерактивних форм навчання учень сам відкриває шлях до пізнання, засвоєння знань. Юнак стає головною фігурою, що діє. Вчитель у цій ситуації є активним помічником, його головна функція – організація і стимулювання навчального процесу спрямована на те, щоб розвинути творчі здібності учня, підготувати суспільству неповторну, національно свідому особистість, здатну самостійно мислити, приймати рішення, нести за них відповідальність.

Список використаної літератури:

1. Васянович Г. П. Гуманітарна освіта і стиль педагогічної діяльності викладача професійно-технічного навчального закладу // Гуманітарна освіта і виховання особистості: Збірник наукових праць / За ред. Г. П. Васяновича. – Львів: Сполом, 2004. – С. 9-28.
2. Загальнодержавна програма патріотичного виховання молоді на 2004-2008 роки. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34.
3. Творча робота вчителя української мови та літератури СЗОШ № 1 м. Комсомольська Полтавської області Манько Н. П. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://cen.iatp.org.ua/libr/iatp5/koms_oct04_suchasn_poglyad.doc.
4. Нова роль викладача [Професор О. Пономарьов.] [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://polytechnic.kpi.kharkov.ua/ViewArticle.aspx?id=60>.

Товариство «Рідна школа» : Історія і сучасність : наук. альм. /упоряд. І наук. Ред. Д.Герцюк, П.Сікорський. – Львів : видавництво Львів.край.т-ва «Рідна школа», кафедра загальної та соціальної педагогіки ЛНУ ім.І.Франка. — 2007. — Ч. 4. — С. 161—171.

5. Сутність національного виховання. [Електронний ресурс] -Режим доступу: <http://www2.znz.edu-ua.net/storage/200.doc>.
6. Зміст процесу виховання. Тема №7. [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://www.tspu.edu.ua/subjects/74/Pedahohika/Lekcii/Lec7.htm1>.
7. Теоретичні основи педагогіки: Курс лекцій / За ред. О. Вишневського. – Дрогобич: Відродження, 2001. – 234 с.